

ZÁKLADY OBČANSKÉHO PRÁVA

Karel Schelle
a kolektiv

3. upravené vydání

KEY Publishing s.r.o.
Ostrava

2011

Členové autorského kolektivu:

JUDr. Šárka Cechová (kap. 4)

JUDr. Jana Čuhelová (kap. 1 – spoluautorka)

JUDr. Jan Hejda, Ph.D., LL.M. (kap. 7)

JUDr. Radka MacGregor Pelikánová, Ph.D., LL.M. (kap. 9)

JUDr. Stanislav Sádovský, Ph.D., LL.M, MSc. (kap. 6)

JUDr. Ilona Schelleová, Dr. (kap. 8)

doc. JUDr. Karel Schelle, CSc. (kap. 1 – spoluautor,
kap. 2 – spoluautor, vedoucí autorského kolektivu)

JUDr. Karel Schelle, jr., LL.M. (kap. 1 – spoluautor)

JUDr. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M. Eur (kap. 2 – spoluautor)

JUDr. Jiří Večeřa, LL.M. Eur (kap. 3)

© Šárka Cechová, Jana Čuhelová, Jan Hejda, Radka MacGregor Pelikánová,
Stanislav Sádovský, Ilona Schelleová, Karel Schelle,
Karel Schelle, jr., Jaromír Tauchen, Jiří Večeřa 2011

ISBN 978-80-7418-116-0

Obsah

1	Obecná část (Jana Čuhelová, Karel Schelle, Karel Schelle, jr.)	7
2	Vývoj občanského práva (Karel Schelle, Jaromír Tauchen)	24
2.1	Počátky vytváření základů moderního občanského práva.....	24
2.2	Kodifikace občanského práva za vlády Marie Terezie.....	25
2.3	Kodifikace občanského práva za vlády Josefa II.	28
2.4	Dokončení kodifikace občanského práva	30
2.5	Všeobecný občanský zákoník (ABGB).....	33
2.6	Změny občanského práva v 19. století	34
2.7	Změny v občanském právu na počátku století.....	35
2.8	Pokus o novou kodifikaci občanského práva za první republiky.....	36
2.9	Občanské právo v Protektorátu Čechy a Morava	38
2.10	Poválečné Československo a změny v oblasti občanského práva	40
2.11	Příprava nového občanského zákoníku	41
2.12	Občanský zákoník z roku 1950 (tzv. střední kodex).....	42
2.13	Občanský zákoník z roku 1964 (poslední občanskoprávní kodifikace).....	45
3	Občanské právo v kontextu práva EU (Jiří Večeřa)	49
3.1	Oblasti europeizace občanského práva	50
3.1.1	Specifické právní obory pod vlivem europeizace soukromého práva	51
3.2	Právní prostředky europeizace občanského práva.....	52
3.2.1	Směrnice jako základní prostředek europeizace občanského práva.....	52
3.2.2	Role judikatury ESD a principů evropského práva.....	53
3.2.3	Odpovědnost za škodu v důsledku porušení práva Společenství.....	55
3.3	Právní úprava spotřebitelských smluv	56
3.3.1	Specifika právní úpravy spotřebitelských smluv	56
3.3.2	Modifikace principu autonomie vůle v oblasti spotřebitelských smluv.....	57
3.3.3	Jednotlivé druhy spotřebitelských smluv a jejich specifika.....	58
3.3.4	Nepřípustná ujednání spotřebitelských smluv.....	60
3.4	Odpovědnost výrobce za škodu způsobenou vadou výrobku.....	61
3.4.1	Předpoklady odpovědnosti výrobce za škodu.....	61
3.4.2	Možnosti zproštění se odpovědnosti.....	62
3.5	Europeizované smluvní typy občanského práva.....	63
3.5.1	Cestovní smlouva.....	63
3.5.1.1	Pojem zájezdu a povinné obsahové náležitosti smlouvy.....	63
3.5.1.2	Možnosti jednostranného zvýšení ceny zájezdu a odstoupení od smlouvy	64
3.5.1.3	Porušení povinností z cestovní smlouvy a jejich následky	65
3.5.2	Spotřebitelský úvěr	66
3.5.2.1	Pojem spotřebitelského úvěru a obsahové náležitosti smlouvy	66
4	Věcná práva (Šárka Cechová)	68
4.1	Vymezení základních pojmů.....	68
4.1.1	Vlastnictví	68
4.1.2	Držba	69
4.1.3	Věc.....	69
4.1.4	Nemovitost	70

4.1.5	Pozemek	70
4.1.6	Součást	70
4.1.7	Příslušenství.....	70
4.1.8	Stavba.....	71
4.1.9	Budova.....	71
4.1.10	Byt	71
4.1.11	Příslušenství bytu	72
4.1.12	Nebytové prostory.....	72
4.1.13	Hranice nemovitostí.....	72
4.1.14	Evidence nemovitostí.....	72
4.1.15	Užívací práva	74
4.1.16	Vydržení	74
4.1.17	Stavba na cizím pozemku.....	74
4.1.18	Služebnosti.....	74
4.2	Nabývání vlastnického práva.....	75
4.3	Spoluvlastnictví.....	76
4.4	Společné jmění manželů.....	77
4.5	Ochrana vlastnického práva	79
4.6	Omezení vlastnického práva.....	79
4.7	Zánik vlastnického práva	90
4.8	Věcná práva k věcem cizím	90
4.8.1	Zástavní právo.....	90
4.8.2	Věcná břemena.....	95
4.8.3	Zadržovací právo	95
5	Dědické právo (Karel Schelle, Ilona Schelleová).....	97
5.1	Zásady dědického práva.....	100
5.2	Právní úprava dědického práva	100
5.3	Předpoklady dědění.....	100
5.3.1	Smrt zůstavitele	101
5.3.2	Existence dědictví.....	103
5.3.3	Právní důvod dědění.....	105
5.3.4	Způsobilý dědic	105
5.4	Dědění ze závěti	106
5.5	Dědění ze zákona.....	108
6	Odpovědnost (Stanislav Sádovský).....	116
6.1	Právní odpovědnost v teorii práva.....	116
6.2	Právní odpovědnost v občanském právu.....	121
6.3	Preventivní dimenze občansko-právní odpovědnosti.....	121
6.4	Reparační dimenze občansko-právní odpovědnosti	123
6.5	Represivní dimenze právní občansko-právní odpovědnosti.....	125
6.6	Promlčení práva z občansko-právní odpovědnosti	125
6.7	Obecná právní odpovědnost v občanském právu	126
6.8	Odpovědnost za škodu způsobenou porušením právní povinnosti	126
6.9	Odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností	129
6.10	Nesystémovost právní úpravy občansko-právní odpovědnosti v obč. zák.....	130
6.11	Speciální právní odpovědnost v občanském právu	131

6.12	Odpovědnost za škodu způsobenou na věci, která je předmětem závazku	132
6.13	Odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi majícími původ v povaze přístroje nebo věci užitých ke splnění závazku	133
6.14	Odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kdož nejsou schopni posoudit následky svého jednání.....	134
6.15	Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním v rozporu s dobrými mravy.....	135
6.16	Odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku	136
6.17	Odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným	138
6.18	Odpovědnost za škodu způsobenou na věcech vnesených nebo odložených	138
6.19	Odpovědnost za bezdůvodné obohacení.....	140
6.20	Odpovědnost v občanském právu mimo občanský zákoník.....	141
6.21	Odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku.....	142
6.22	Odpovědnost za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem	143
7	Závazkové právo (Jan Hejda).....	145
7.1	Společné výklady	145
7.1.1	Pojem závazku.....	145
7.1.2	Vznik závazků.....	146
7.1.3	Změna závazků	148
7.1.4	Zajištění závazků	151
7.1.5	Zánik závazků	154
7.2	Typové závazkové vztahy.....	158
7.2.1	Kupní smlouva	159
7.2.2	Směnná smlouva.....	162
7.2.3	Darovací smlouva.....	163
7.2.4	Smlouva o dílo	163
7.2.5	Smlouva o půjčce.....	166
7.2.6	Smlouva o výpůjčce.....	166
7.2.7	Nájemní smlouva	167
7.2.7.1	Obecně o nájmu	167
7.2.7.2	Zvláštní ustanovení o nájmu bytu	170
7.2.7.3	Nájem obytných místností v zařízeních určených k trvalému bydlení.....	174
7.2.7.4	Podnájem bytu (části bytu)	174
7.2.7.5	Nájem a podnájem nebytových prostor	174
7.2.7.6	Podnikatelský nájem věcí movitých.....	174
7.2.8	Příkazní smlouva	175
7.2.9	Jednatelství bez příkazu.....	177
7.2.10	Smlouva o úschově.....	178
7.2.11	Smlouva o ubytování.....	179
7.2.12	Smlouva o přepravě	180
7.2.13	Smlouva zprostředkovatelská.....	182
7.2.14	Vklady	183
7.2.15	Smlouva o sdružení	184
7.2.16	Smlouva o důchodu.....	187
7.2.17	Sázka a hra	187

7.2.18	Veřejná soutěž	188
7.2.19	Veřejný příslib	189
7.2.20	Cestovatelská smlouva	190
8	Rodinné právo (Ilona Schelleová)	194
8.1	Prameny rodinného práva	194
8.2	Manželství	195
8.3	Vztahy mezi rodiči a dětmi	202
8.4	Výchovná opatření	204
8.5	Pěstounská péče	205
8.6	Určení rodičovství	207
8.7	Osvojení	209
8.8	Opatrovnictví	212
8.9	Výživné	212
9	Autorské právo (Radka MacGregor Pelikánová)	214
9.1	Duševní vlastnictví a autorské právo	214
9.2	Prameny autorského práva	215
9.3	Vztah autorského zákona k vybraným právním předpisům	217
9.4	Autor a jeho dílo	218
9.5	Vznik, trvání a zánik práva autorského	219
9.6	Dualismus práva autorského – majetková práva a osobnostní práva	219
9.7	Výjimky a omezení práva autorského	221
9.8	Ochrana autorského práva	222
9.9	Licenční smlouva	222
9.10	Zaměstnanecké dílo, školské dílo a dílo na objednávku	223
9.11	Počítačové programy a databáze	224
9.12	Práva související s právem autorským	225
9.13	Kolektivní správa majetkových práv	227

Obecná část

Pojem, předmět a metoda občanského práva

Občanské právo hmotné spadá do **kategorie** soukromého práva. Tvoří obecný základ dalších právních odvětví jako je obchodní právo, trestní právo. Občanské právo hmotné působí jakoby pod povrchem sociálně ekonomických vztahů, přičemž jeho regulativní působení si osoby, kterých se tyto vztahy dotýkají, bezprostředně neuvědomují.

Hlavním cílem občanského práva hmotného je vyjadřovat civilní status subjektu. Civilním statutem rozumíme soubor osobních, osobnostních a zejména majetkových práv a povinností fyzických osob.

- osobní práva – právo na ochranu osobnosti, života, zdraví, cti, lidské důstojnosti.
- osobnostní práva – právo na autorství k dílu, právo původcovství k vynálezu.

Pojem občanského práva hmotného

Za účelem vymezení pojmu občanského práva hmotného je třeba vymezit jeho místo v systému českého právního řádu. Z tohoto důvodu bylo hledáno kritérium, přičemž jich bylo nalezeno několik. Každé z těchto kritérií vede k nalezení specifických zvláštností občanského práva, které vykazuje a které z něj činí relativně vnitřní jednotnou soustavu právních norem a které je současně odlišuje od ostatních právních odvětví.

Pro určení, do které **kategorie** práva patří občanské právo, jsou známa tato kritéria:

- **zájmové** – podle tohoto kritéria pro kategorii práva soukromého je charakteristické, že respektuje míru osobní svobody jednotlivce (autonomie vůle), pro právo veřejné je typické, že se zaměřuje na ochranu věcí veřejných, veřejného pořádku (typické jsou pro úpravu kogentní normy)
- **mocenské** – na základě tohoto kritéria dochází k členění soukromého a veřejného práva podle toho, zda právem regulované vztahy jsou vztahy **rovnosti** či **nadřízenosti a podřízenosti**

Paragraf 2 občanského zákoníku – podle tohoto ustanovení mají účastníci občanskoprávních vztahů rovné postavení, které se projevuje ve dvou směrech:

- 1) žádný účastník občanskoprávního vztahu nemůže druhému jednostranně ukládat povinnosti
- 2) žádný z účastníků občanskoprávního vztahu není způsobilý autoritativně rozhodovat o právech a povinnostech druhého účastníka

Metoda občanskoprávní regulace

Všeobecně uznávaným kritériem je **metoda regulace**, kdy pro občanské právo je použita metoda občanskoprávní regulace, která využívá mocenského kritéria a která vyjadřuje povahu a míru účasti subjektů právního vztahu na formování jeho obsahu.

Vedle metody právní regulace se jako další kritérium vžil předmět právní regulace, kterým právní věda rozumí okruh společenských vztahů regulovaných normami občanského práva.

Na základě tohoto kritéria je občanské právo hmotné definováno jako soubor právních norem upravujících společenské vztahy majetkové povahy, které vznikají mezi občany navzájem, mezi občany a státem. Jedná se o základní definici, která však nezahrnuje další instituty upravené občanským právem. Jedná se o:

- právo na ochranu osobnosti – zahrnující právo na ochranu života, zdraví, tělesné integrity, podoby člověka, jeho hlasu, cti a důstojnosti.
- právo na ochranu projevů lidské osobnosti, které jsou zachyceny technickými prostředky (písemnosti, zvukové záznamy, zobrazení osob)
- vztahy související s vytvořením a společenským uplatněním výsledků tvůrčí duševní činnosti člověka – autorská díla, díla příbuzná, právo vynálezecké

System občanského práva hmotného

Systemem rozumíme množinu prvků, které jsou ve vzájemných vztazích a které tvoří určitý celek. Jedná se o vnitřní uspořádání jednotlivých skupin norem, které tvoří vlastní system občanského práva.

Občanské právo hmotné tvoří tyto systémové součásti:

Obecná část: do této části patří

- 1) vymezení pojmu občanského práva
- 2) soubor základních zásad občanského práva hmotného
- 3) vymezení pramenů občanského práva
- 4) teorie občanskoprávních vztahů
- 5) občanskoprávní skutečnosti
- 6) občanskoprávní smlouvy

Zvláštní část: do této části patří

- 1) věcná práva – vlastnické právo, právo držby, věcná práva k věci cizí
- 2) závazková práva – systém právních norem upravujících práva a povinnosti účastníků občanskoprávních vztahů, které vznikají při různých směnách hodnot. Tato zvláštní část je pak členěna na část obecnou, která obsahuje úpravu vzniku, změny a zániku závazkových vztahů, a na část zvláštní, která obsahuje úpravu závazků z právních úkonů a závazky z protiprávních úkonů.
- 3) dědické právo – obsahuje úpravu přechodu práv a povinností zemřelé osoby na jejího právního nástupce.
- 4) práva k nehmotným statkům

Zásady občanského práva hmotného

Zásady představují základ právního odvětví. Jedná se instituty, které nejsou výslovně obsaženy v ustanoveních občanského zákoníku, ale prolínají se v úpravě občanského zákoníku a to především z toho důvodu, že na základě těchto zásad jsou pak tvořena jednotlivá ustanovení. Vedle toho zásady slouží jako interpretační pomůcka pro výklad právních norem.

Mezi základní zásady občanského práva hmotného patří:

Vše je dovoleno, co není zakázáno obsažená v článku 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, která je charakteristická pro úpravu soukromoprávní. V opozici proti této zásadě stojí zásada „**Vše je zakázáno, co není dovoleno**“ užívána ve veřejnoprávní úpravě.

Další neopomenutelnou zásadou občanského práva hmotného je **autonomie vůle**, která se v občanskoprávní úpravě projevuje v možnosti zvolit si účastníka občanskoprávního vztahu, učinit či neučinit úkon, vybrat si adresáta občanskoprávního úkonu, zvolit obsah občanskoprávního úkonu a formu.

Vigilantibus iura scripta (bdělým náležejí práva), která vyjadřuje myšlenku, jejíž základní význam spočívá v tvrzení, že právo je nástrojem v rukou mocných. Tedy ten, kdo je znalý práva, je ve výhodnějším postavení právě pro možnost domýšlet následky jím učiněných právních úkonů.

Jistota občanskoprávního obratu – zásada vyjádřená v ustanovení § 126, § 493 a § 586 občanského zákoníku, kterou lze interpretovat jako jistotu, že zákon nepůsobí zpětně, dále jako ochranu práv třetích osob a ochrana dobré víry účastníků občanskoprávního vztahu.

Ke zmírnění tvrdosti zákona je užívána zásada **ochrany dobrých mravů**. Jedná se o zásadu, která byla užívána již v právní úpravě římského preatorského práva, a představuje soubor pravidel užívaných jako korektiv výkonu subjektivních práv a povinností. Dává soudci právo pro uplatnění pravidel slušnosti (ekvity).

Zásada **prevence** obsažená v ustanovení § 415 občanského zákoníku a § 3 odst. 2 občanského zákoníku spočívá v předcházení ohrožení či porušení práv z občanskoprávního vztahu.

Pro sousedské vztahy je charakteristická zásada **zákazu zneužití občanských práv**.

Občanskoprávní skutečnosti

Pojem občanskoprávní skutečnosti

Občanskoprávní skutečnosti jsou společenské a přírodní jevy, se kterými právo spojuje určité následky. Jedná se o skutečnosti, s nimiž normy občanského práva spojují vznik, změnu, zánik občanskoprávních vztahů. Občanskoprávní skutečnosti jsou okolnosti předvídané hypotézou občanskoprávní normy.

Klasifikace právních skutečností

Právní nauka rozeznává tato **kriteria** členění právních skutečností:

Lidské chování – na základě tohoto kriteriia členíme právní skutečnosti na subjektivní a objektivní právní skutečnosti.

Subjektivní právní skutečnosti pak dále členíme na chování podle práva, které se může vyskytovat ve dvojí podobě a to chování subjektu práva s úmyslem způsobit právní skutečnosti (uzavření smlouvy o koupi a prodeji – nabytí vlastnictví) a dále chování subjektu bez úmyslu způsobit právní účinky (zhotovení věci).

Druhou formou právních skutečností je pak chování protiprávní, tedy jednání subjektu v rozporu s právní normou.

Objektivní právní skutečnosti jsou právními skutečnostmi, které nejsou závislé na lidském chování (čas, smrt).

1) **doba působení** – na základě tohoto kriteriia členíme právní skutečnosti na jednorázové, trvajících.

Účinky vyvolané jednorázovou právní skutečností nastávají v určitém časovém okamžiku a tímto okamžikem jejich působení končí (předání věci – vznik vlastnického práva u movitých věcí).

Trvající právní skutečnosti trvají v určité době a v jejich průběhu mohou opakovaně vyvolat nastoupení právních následků (např. manželství – SJM).

2) **míra důkazů občanskoprávních skutečností** – toto kritérium umožňuje členění právních skutečností na skutečnosti dokázané, známé, předpokládané, tzv. domněnky.

Skutečnosti dokázané lze prokázat stanoveným způsobem. V případě skutečností známých se nepožaduje provedení důkazu o jejich existenci. Může se jednat o skutečnosti obecně známé subjektům z jejich života a o skutečnosti úředně známé, které jsou známé orgánům z jejich úřední činnosti. Skutečnosti předpokládané, tzv. domněnky, vychází ze společenské zkušenosti, kdy pro jejich existenci je důležité to, že nastala určitá jiná právní skutečnost. Domněnky pak právní teorie člení na vyvratitelné a nevyvratitelné, kdy vyvratitelné domněnky jsou považovány za existující, pokud se neprokáže opak. U nevyvratitelných domněnek není přípustný důkaz opaku (§ 49 odst. 2 občanského zákoníku). V ustanovení § 36 občanského zákoníku je pak upravena další právní skutečnost – fikce, u které hovoříme o záměrně konstruované skutečnosti, která nemá oporu v reálném životě.

3) **zda právní skutečnosti způsobují následky samy o sobě nebo ve spojení s dalšími právními skutečnostmi** – na základě tohoto kritéria členíme právní skutečnosti na jednoduché a na právní skutečnosti složené. K právním skutečnostem jednoduchým řadím smrt. Složené právní skutečnosti působí společně (např. vznik společného nájmu mezi manžely) anebo postupně.

Právní úkony

Právní úkony řadíme mezi subjektivní právní skutečnosti, závislé na volním jednání subjektu práva. Právní úkon je projev vůle směřující ke vzniku, změně, zániku práv a povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují. Právní úkon je nejvýznamnější právní skutečností.

Pojmové znaky právního úkonu

K tomu, aby došlo ke vzniku právního úkonu, je třeba, aby byly naplněny pojmové znaky tohoto právního úkonu.

Pojmovým znakem jsou

1) Projev vůle – vůle je vnitřní psychický stav jednajícího k zamýšlenému právnímu následku. Mezi projevem vůle a vůlí samotnou musí být jednotata. Vedle této podmínky musí mít vůle i kvalitativní hodnotu, tedy vůle není kvalitní v případě, že je tvořena subjektem, který je duševně chorý, nebo se jedná o osobu a nezletilce.

Projev vůle – představuje výraz vůle, který může být v podobě výslovného projevu učiněného řečí, písmem, posunkem a konkludentní, což je jakákoliv jiná forma než výslovná (opomenutí, nečinnost).

- 2) zaměření projevu vůle – v tomto případě musí vůle směřovat ke vzniku, změně, zániku právního vztahu. Jednající chce svým projevem vůle vyvolat požadované následky;
- 3) právem uznaný projev vůle – projev vůle způsobuje právní následky, pokud se jedná o projev vůle právem uznaný, tedy upravený v právní normě;
- 4) s projevem vůle musí právní řád spojovat právní následky.

V případě, že jsou naplněny pojmové znaky právního úkonu, je právní úkon považován za vzniklý – perfektní. V právní teorii se rozlišuje perfektní právní úkon, platný právní úkon a účinný právní úkon.

Právní úkon je platný, pokud jsou splněny náležitosti právního úkonu.

Náležitosti právního úkonu:

- 1) **náležitosti subjektu** – subjekt musí být způsobilým k právním úkonům a současně vykazovat způsobilost k právům a povinnostem. Právní subjektivitu získává fyzická osoba narozením, přičemž je přiznána i nasciturovi. Nasciturus nabývá právní subjektivitu za splnění dvou podmínek:
 - v době rozhodné pro vznik práv byl počat
 - narodí se živý.
- 2) **náležitosti vůle** – vůle, jak již bylo shora uvedeno, vyjadřuje vnitřní psychický stav jednajícího k zamýšleným následkům jeho jednání. Vůle tohoto subjektu musí být:
 - skutečná – nejedná se o skutečný projev vůle, pokud na jednajícího je při vytváření jeho vůle vyvíjeno násilí a to proto, že se nejedná o projev vůle jednajícího, ale toho, který násilí vyvíjí (donucující subjekt vede ruku zůstavitele při sepsání závěti);
 - svobodná – v tomto případě se musí jednat o projev vůle učiněný nikoliv na základě uplatněného fyzického násilí, bezprávné výhrůžky či tísně.
 - vážná – jednající musí chtít svým jednáním vyvolat právní následky spojené s konkrétním právním úkonem
 - prostá omylu – účastník v důsledku omylu vyvolává následky, které nezamýšlel.
- 3) **náležitosti projevu** – projev subjektu musí být srozumitelný, určitý z hlediska obsahu a musí vykazovat formu, která buď vyplývá ze zákona, nebo se na ní účastníci občanskoprávního vztahu mohou dohodnout.
- 4) **náležitosti vzájemného poměru vůle a projevu, jejich vzájemná shoda**

Pokud ze strany subjektu občanskoprávního vztahu nedojde k naplnění náležitostí právního úkonu, může mít tato skutečnost za následek buď absolutní, či relativní neplatnost tohoto úkonu. Absolutní neplatnost právního úkonu je typická pro nedostatky na straně subjektu občanskoprávního vztahu – absence způsobilosti k právním úkonům či právní subjektivity.